

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė V. <i>Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė S. <i>Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė A. <i>Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui S. J. Vitei (1905 m. lapkritis). Parengė E. <i>Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė A. <i>Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė R. <i>Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė E. <i>Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie M. Rōmerio straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?

Gavę gerbiamų istorikų V.Sruogienės ir V.Trumpos sutikimą publikuoti mūsų leidinyje jų mintis apie Lietuvos nepriklausomybės idėją, tikimės, kad jos susilauks platesnio atsako, visų pirma, iš Lietuvoje gyvenančių kolegų. Juolab, kad visai neseniai pasirodė V.Trumpos straipsnių rinkinys "Lietuva XIX-tame amžiuje" (Chicago, 1989), kuriame randame dar plačiau išdėstytą šio prelegento poziciją minėtu klausimu. Diskusiją sukėlusį V. Trumpos straipsnį, skaitytojas gali rasti ir 1990 m. "Pergalės" penktame numeryje. Neakivaizdžiai polemikoje dalyvauja ir šio studijų tomo straipsnių autoriai, bet tiesioginio pokalbio pasigendame... Tad pritardami V.Trumpai, dar kartą kviečiame įsijungti į ją.

Deja dėl techninių-organizacinių nesklandumų negalėjome skaitytojams pateikti minėtoje polemikoje dalyvavusio J.Jakšto minčių. Už tai atsiprašome.

Redakcinė kolegija

ESMINIU LIETUVOS ISTORIJS KLAUSIMU

Atsakymas V. Trumpai

Žinomo mūsų istoriko V.Trumpos straipsniai visuomet skaitomi su dideliu susidomėjimu, iš istoriko liberalo laukiama naujų minčių, plačiai visuomenei nežinomų faktų iš Lietuvos praeities iškėlimo ir jų tinkamo nušvietimo. Didžiai sveikintinas dalykas, kada mūsų istorikai duoda originalių interpretacijų, nuvalo dulkes nuo pelėsiais apaugusių, įsisenėjusių pažūrų. Tačiau tos originalios nuomonės turi būti pagrįstos faktais, įtikinamos.

Metmenų 1968 m. Nr.16 Vincas Trumpa tvirtina, kad Lietuvos nepriklausomybės idėja esanti gimusi pirmiausia iš lietuvių-lenkų konflikto ir paneigia nepriklausomosios Lietuvos valstybės kontinuitetą su buvusia didžiąja Lietuvos Kunigaikštija, smerkdamas visą Lietuvos aukštesniąjį luomą, esą jis buvęs visai atitrūkęs nuo Lietuvos ir rūpinęsis tiktai Lenkijos reikalais. Šitame straipsnyje V.Trumpa remiasi netikromis premisomis, todėl ir padaro neteisingų išvadų.

Tvirtindamas, kad Lietuvos dvarininkija nuo pat jungtinės Lietuvos-Lenkijos valstybės padalinimų, dargi net anksčiau, ir per visą XIX amžių niekad negalvojusi apie Lietuvos savarankumą atskirai nuo Lenkijos, niekad nekėlusi Lietuvos nepriklausomybės idėjos per 1863 m. sukilimą, jis rašo:

Peržiūrėjus beveik visą dokumentinę ir memuarinę medžiagą, senąją ir naująją (ar tai mūsų sąlygomis įmanoma? V.S.), niekur, o niekur neteko užtikti Lietuvos nepriklausomybės idėjos to sukilimo metu. Jos visiškai nebuvo, nes ir negalėjo būti. Vadovaujas to laiko Lietuvos sluoksniis - dvarininkija ir kunigija - siekė tik Lenkijos laisvės ir nepriklausomybės.

Šis tvirtinimas nepaprastai stebina, nes yra plačiai žinomi faktai, kad kaip tik priešingai, kad ir lenkiškai kalbančiųjų Lietuvos bajorų, ir inteligentų tarpe netrūko nepriklausomos Lietuvos siekėjų!

Daug neieškant įrodymų, tik patikrinus keliuose veikaluose, skaitome kad ir V.Przyborovskio keturių tomų 1863 m. sukilimo istorijoje:

...Lietuvos Komitetas, susidaręs Vilniuje, dar 1862 m., susidėjęs iš karštų jaunuolių galvų, vietoje rūpintis minėtos organizacijos reikalu, atkakliai ginčijosi su Varšuva dėl Lietuvos savarankiškumo (niezależności). Pradžioje tam komitetui vadovavo Vaclovas Pszybilskis... Pasitraukus Pszybilskiui ir Dalevskiui, žymiausios ir labiausiai įtakingos asmenybės Lietuvos Komitete buvo: Liudvikas Zviezdovskis ir Konstantas Kalinauskas... Pagal jį Lietuva turi kartu su Lenkija siekti nepriklausomybės,

kovoti dėl nusikratymo svetima okupacija, bet sudaryti visiškai skirtingą nuo Lenkijos nepriklausomą vienetą, sujungtą su ja tiktai federacijos ryšiais. Remdamasis ta teorija (Kalinauskas), įeidamas į Lietuvos Komitetą, nenorėjo priiminėti jokių įsakymų iš Varšuvos, norėjo, kad šis komitetas veiktų visai savarankiškai, patsai organizuotų sukilimą ir santyki su Tautos Vyriausybe (Rząd Narodowy) užimtų jai lygios ir niekam nepriklausomos valdžios poziciją.¹⁾

Nagalima, jis (Kalinauskas) šaukė, patikėti būsimo Lietuvos likimo tai kvailai kūmutei (glupiej kumoszce) - Varšuvai!²⁾

(Kalinauskas) sukilime matė pirmiausia Lietuvos nepriklausomybę, o paskui socialinę revoliuciją... Jis reikalavo visiško valstiečių išlaisvinimo ir norėjo, kad sąmoksle nedalyvautų bajorai, kad jo siekimų nepražudytų.³⁾

Kunigas Antanas Mackevičius irgi siekė nepriklausomos nuo Lenkijos Lietuvos, buvo labai kritiškas sulenkėjusių Lietuvos dvarininkų požiūriu ir nusiskųsdavo, kad jie kalbasi su valstiečiais lenkiškai. Savo laiške, rašytame po tardymo prieš mirtį, jis tvirtino: "...mačiau, jog daugelis jų (kunigų) yra fanatikai, neapkenčią lenkiškumo bei šlėktos ir pasiryžę viską aukoti Lietuvai, remdamiesi terorizmu ir visišku visuomenės perversmu". (Lietuvos TSR Istorijos šaltiniai, II t., 83 psl.)

Dar citata iš A.I.Liaskovskio veikalo rusų kalba *Lietuva ir Gudija 1863 metų sukilime*:

Lietuvos dvarininkų ir inteligentų tarpe nebuvo vieningumo pažiūrose į sukilimą. Pradžioje ėjo kova "už" ir "prieš" prisijungimą prie sukilimo Lenkijos karalystėje, paskui - už vadovavimą sukilime, pagaliau išplaukė į sceną Lietuvos separatizmas.⁴⁾

Lenkija savo sukilimu nepaisė Lietuvos interesų, skundėsi Kalinauskas savo priešmirtiniame rašte.⁵⁾

Kalinauskas buvo separatistas. 6)

Viename iš Lietuvos Skyriaus posėdžių Malachovskis pateikė jau paruoštą naujo Lietuvos komiteto projektą ir pagamintą naują antspaudą, kuriame Lenkijos herbo nebebuvo, tik buvo vien Lietuvos herbas... Pagal šį Malachovskio projektą Lenkijos herbas dingo, nebebuvo jau ir žodžio "Gudija" (Bielorussija). Malachovskio projektą palaikė negausūs Skyriuje likę baltieji, jį priėmė Kalinauskas, karštai protestavo tik J.Giejštoras, pavadinęs juos separatistais, unijos su Lenkija išdavikais. 7)

Jokūbas Giejštoras savo atsiminimuose, kad ir labai teigiamai apibūdinamas Kalinausko asmenį, aiškiai jį vadina Lietuvos separatistu. 8)

Dar iš Przyborovskio:

1863.III.10 ar 11 d. Lietuvos provincijas valdantis Skyrius... pareiškė Lietuvos raudoniesiems, kad jų komitetas yra panaikinamas ir kad jis nustoja gyvuoti. Neutrūko ir protestų, ypač Kalinauskas kalbėjo karštai ir jausmingai, bet Varšuvos šalininkai jam kategoriškai atsakė, kad nors ir nemano jo nubauti mirtimi, bet grasino paskelbti jo ir jo šalininkų pavardes užsienio spaudoje kaip išdavikus. 9)

*Rašydamas apie Zigmantą Sierakauską, Przyborovskis neslepia jam savo neapykantos kaip Lietuvos separatistui, labai neobjektyviai ir neigiamai charakterizuoja jo liberalines pažiūras ir net jo išvaizdą. Jis paduoda žinutę iš pulkininko Strusio atsiminimų *Ludzie i wypadki* (Žmonės ir įvykiai), I t., 147-160 psl. apie Sierakausko memorandumą, įteiktą 1862 m. Rusijos karo ministerijai Dimitrui Miliutinui:*

Šis memorandumas, pagrįstas liberalinėmis idėjomis, reikalavo visiškos autonomijos Lenkijos karalystei ir Lietuvai, kurios būtų sujungtos su Rusija federacijos ryšiais. 10)

Tuo laiku gi Rusijos liberalai su A.Hercenu priešaky skelbė pavergtoms Rusijos tautoms laisvą apsisprendimą. Sierakauskas, kaip buvęs Rusijos vyriausiojo štabo karininkas, artimas ministeriui Miliutinui ir Hercenui, ryžosi vadovauti sukilimo karinėms jėgoms, nes jis tikėjosi, kad kartu su sukilimu Lenkijoje prasidėsianti revoliucija ir pačioje Rusijoje.

Net L.Bičkauskas-Gintyla 1863 metų sukilime Lietuvoje, nors ir visą sukilimą paverčia beveik išimtinai valstiečių socialine kova, vis dėlto keliose vietose užsimena apie Lietuvos separatistus:

(Raudonieji) atidavė pirmenybę nacionaliniam klausimui prieš socialinį valstiečių klausimą. Svarbiausias klausimas jiems buvo nacionalinis valstybės atkūrimas. 11)

(Žinomais) savo lietuviškomis pažiūromis jie vadina Z.Sierakausko draugą ir bendramintį generalinio štabo kapitoną I.Stanevičių, kilusį iš Kauno gubernijos, generalinio štabo kapitonus L.Žvieždovskį ir I.Liaskovskį, poručiką V.Malachovskį, Maskvos universiteto studentą Jokūbą Daukšą ir kitus. 12)

Ir Lietuvių Enciklopedijoje "Sukilimo" straipsnyje pasakyta:

Komitete dalyvavo... vyr.leitenantas Vl.Malachovskis, pasižymėjęs separatistiniu nusistatymu: 1862 m. pabaigoje padaręs antspaudą vien tik su Vyčiu ir pasiūlęs tokį vartoti... Kalinauskas nenorėjo Lietuvą laikyti viena Lenkijos provincijų, Lietuvai pripažino atskirumą ir nepriklausomumą. Jis numatė abi valstybes sujungti į federaciją. 13)

Kalinauskas buvo vienas iš populiariausių sukilimo vadų, jis turėjo daug sekėjų. Matyt, kad Kalinausko nepriklausomos Lietuvos idėja buvo plačiai paplitusi Lietuvoje, jeigu, kaip rašo jau minėtas Przyborovskis, vienas

dvarininkas, atvykęs į Vilnių iš Minsko gubernijos, klausinėjęs Aleksandro Oskierkos:

Kas ten pas jus plepama apie kažkokią nepriklausomą (samoistna) Lietuvą? ¹⁴⁾

Tenka atkreipti dėmesį, kad visi čia suminėtieji nepriklausomos nuo Lenkijos Lietuvos valstybės šalininkai buvo bajorų kilmės.

Taigi, 1863 m. sukilimo laikais Lietuvos valstybės, kaip atskiros nuo Lenkijos, idėja buvo dar gyva. Ir tik po kruvino Muravjovo sukilimo malšinimo, po to baisaus teroro, kraštą užgulė tokia baimė, kad sunku buvo ir svajoti apie nepriklausomybės atkūrimą. O vis dėlto beveik kiekviename Lietuvos dvare ir dvarely iki pat Pirmojo pasaulinio karo buvo laikomi didelėj pagarboj ir su pasididžiavimu skaitomi devyni tomai Teodoro Narbuto Lietuvos istorijos. Ir pats Narbutas, kad ir lenkiškai rašęs, su širdgėla baigė Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istoriją 1569 m. Liublino unija, nes ji aprėžė pilną Lietuvos savarankumą. Per visą XIX amžiaus tamsią naktį, užgulusią Lietuvą, ir šiaudinių pastogių "žmonių širdis šildė" Simono Daukanto romantiškas patriotizmas. Liko žiežirba po pelenais, tinkamoms sąlygoms atėjusi ji atsigavo.

Metant žvilgsnį dar į tolimesnę praeitį, net Napoleono legionininkų tarpe buvo Lietuvos didikų, kurie sugebėjo išreikalauti iš Prancūzų imperatoriaus, žygiuojančio į Maskvą 1812 m. atskiros Lietuvos vyriausybės sudarymo Vilniuje. Mykolas Oginskis, plačiai veikęs Europoj, atstovaudamas bendrai Lietuvos-Lenkijos valstybei, nors pats save vadindamas lenku, vis dėlto buvo išrūpinęs audiencijas pas carą Aleksandrą I kalbėtis vien Lietuvos reikalais. ¹⁵⁾ 1811 m. jis siūlė carui atstatyti nepriklausomą Lietuvos Kunigaikštiją, pačiam Aleksandruui priimant Didžiojo Kunigaikščio titulą ir šitaip rašė savo memorandume:

Lietuviai, būdami išdidūs dėl savo kilmės, nors ir buvo sujungti su Lenkija, betgi išlaikė savo papročius, savo civilinį kodeksą, skirtingą nuo Lenkijos santvarką... savo kariuomenę, ministerius, valdininkus... ¹⁶⁾

Didelė neteisybė en bloc išskirti visą Lietuvos dvarininkiją iš Lietuvos visuomenės XIX amžiuje. Tuomet dar mūsų laikų supratimu "visuomenę" visur Europoj tesudarė kilmingasis luomas. Valstiečiai tebevargo, vos sunkiomis sąlygomis išsivadavdami iš baudžiatvos ir visuomenėj balso neturėjo. Kelių amžių unija su Lenkija, giminytės ryšiai, kalbos, kultūros įtaka negalėjo nevesti į suartėjimą. Kai prie ko įprantama, į naują ne taip lengva palinkti. Juk ir pačių unijų ryšiai daugiausia atsirado dėl reikalo gintis nuo priešo. Tik bendrai lietuvių, gudų, lenkų, totorių, net samdinių čekų jėgas sutelkus Vytautui pavyko 1410 m. sustabdyti vokiečių *Drang nach Osten* ištisiems 500 metų. Bet čia pat iš Rytų augo Maskvos galybė ir jos agresingumas. Žygimantas Augustas buvo toli numatęs politikas, jis suprato reikalą laiku stabdyti Maskvos įsigalėjimą. Norėdamas stiprinti pasipriešinimą Kremlui, jis par force vertė lietuvius dėtis į unijos ryšius su Lenkija. Dramatiškai, desperatiškai priešinosi Lietuvos atstovai seimuose, ypač Liubline 1569 m., protestavo prieš Lietuvos teritorijos atplėšimą, prieš savarankumo aprėžimą. Po unijos tik ir prasidėjo bendri Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių žygiai prieš rusus, prasidėjo glaudesnis bendradarbiavimas, dažnesni susitikimai, sekė vedybos, giminytės ryšiai. Karas po karo, ypač Stepono Batoro, kurs taip energingai bandė organizuoti koaliciją prieš Maskvą, laikais artino ginklo draugus, vertė veikti išvien prieš rusus. Tad Lietuva visai ne "kaip kvailai įsimylėjusi mergšė įsikibo į Lenkijos skverną", kaip rašo V.Trumpa, bet buvo priversta su ja suartėti spaudžiama nelaimės, iš reikalo gintis nuo to paties imperialistinio agresoriaus, nuo kurio taip skaudžiai kenčia ir šiandien.

Jau minėtame Liaskovskio veikale pabrėžiami Kosto Kalinausko priešmirtinio rašto žodžiai:

Istorijos sukurtas Lietuvos palankumas Lenkijai, vis labiau stiprėjęs po Rusijos valdymu (faktas, į kurį reiktų atkreipti dėmesį), nugalėjo visas aplinkybes, priešingas sukilimui, ir Lietuva pajudėjo.¹⁷⁾

Jau ir 1768 m. Baro konfederatai, ir Kosciuška su Jasinskiu, ir Napoleono legionininkai, ir 1831 m. ir 1863

metų sukilėliai - visi kovojo lygiai kaip už Lenkijos, taip ir už Lietuvos laisvę, už išsivadavimą iš to paties okupanto - ruso.

Iš tikrųjų, niekad Lietuvos dvarininkai nelenkėjo taip greit, kaip XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje, rusų okupacijos metu. Rusams uždraudus lietuvių spaudą, o lenkiškajai tarpstant, Lietuvos dvarininkai pasidavė lenkų patriotinės literatūros įtakai. Bet ir tai retas, ypač žemaičių, bajoras iki pat nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. nebūtų pasirašęs po XVI amžiaus lietuvių patriotų *Pasikalbėjimu lenko su lietuviu*, pabrėždamas savo, kaip Lietuvos žmogaus, pranašumą prieš lenką. Lietuvių-lenkų konfliktas labai sudėtingas. Jis tikrai dar laukia savo objektyvaus istoriko, kuris pajėgtų suprasti Lietuvos lenkų arba "lenkų kultūros lietuvių" jausmus ir kartu teisingas lietuvių aspiracijas. Ne be reikalo vienintelis Lietuvos dvarininkas, Stanislovas Narutavičius, pasirašęs 1918 m. vasario 16 dienos nepriklausomybės aktą, baigė savo gyvenimą savižudybe, negalėdamas pagal sąžinę išspręsti to skaudaus konflikto...

Lietuvos-Lenkijos valstybė žuvo ne vien dėl valdančiojo sluoksnio bankroto, ne vien dėl grobuoniškųjų kaimynų samokso, bet tasai bankrotas, ekonominis krašto nepajėgumas buvo pirmoj eilėj nuolatinės agresijos iš Maskvos pusės pasekmė. 1655 m. maskolių invazija nušlavė Lietuvos medžiaginių turta, sunaikino per amžius sukauptus kultūros lobius, sekusieji rusų kariuomenės žygiavimui per kraštą, Didysis Šiaurės karas, plėšimai, okupacijos nedavė nė atsigausti. Žinant tuos faktus, stebina V.Trumpos ne vien minimame straipsnyje pasireiškianti rusofiliskumo tendencija. Keista, kad jis čia vėl mini Hilferdingą, kaip palankų lietuviams rusą, po to, kai Pr.Čepėnas *Varpo* 1968 m. Nr.8 įrodė, kad Hilferdingas buvo vienas iš smarkiausių rusifikatorių... Hilferdingo "meilė" lietuviams buvo vedama tik principu "divide et impera", turėjo tikslą atskirus lietuvius nuo lenkų greičiau juos surusinti.

V.Trumpa griežtai tvirtina: "Lietuvos nepriklausomybės idėja yra gimusi pirmiausia iš lietuvių-lenkų konflikto". Jis būtų teisus, sakydamas, kad *lietuvių tautinis atgimimas* pirmiausia gimė iš lietuvių-lenkų konflikto, pirmiausia, nes ir čia buvo svarbus ir tikybiniai tautinis konfliktas su rusais, ir, apskritai, mūsų tautinio atgimimo gal ir visai nebūtų buvę,

jeigu bendra tautinio atgimimo idėjos banga, ėjusi per visą Europą per XIX amžių, nebūtų ir mūsų palietusi. Bet gi *valstybės nepriklausomybės klausimas yra politinio pobūdžio, susijęs su noru išsivaduoti iš rusų okupacijos, tad kaip toks yra išaugęs iš lietuvių-rusų konflikto. Čia nėra įsakmiai nepriklausomybės, savarankumo, klausimas. Čia iš esmės laisvės, išsivadavimo iš svetimo jungo klausimas. Ar savarankiškas narys Europos valstybių federacijoje, ar autonomija, ar visiškas suverenitetas - tai tik įvairios formos, priklausančios nuo aplinkybių. Aleksandro III, Pobedonoscevo reakcijos laikais - kas galėjo svajoti apie visišką politinę Lietuvos nepriklausomybę? Autonomijos sąvoka dar nedrąsiai buvo keliamą 1905 m., kai pačioje Rusijoje pasikeitė nuotalkos. O mūsų nepriklausomoji valstybė nebūtų buvusi realizuota kad ir kažin kaip patriotai būtų stengęsi ir savanoriai aukojęsi, jeigu 1918 m. nebūtų susidariusi palanki tarptautinė konjunktūra.*

Visai teisingai V.Trumpa sako, kad "atstatyti paprastai galima tik tai, kas anksčiau buvo pastatyta ir kas vėliau buvo sugriauta". Neginčytinas dalykas, kad XX amžiaus nepriklausomoji Lietuvos respublika buvo visai kitokia, negu XVIII amžiaus bajoriškoji Res Publica, nes gi pasikeitė laikai, pasikeitė gyvenimas, *valstybė įėjo į savo vystymosi naują fazę.* Kai sugriūva namai, bažnyčios, atstatoma ne visai identiškąs architektūros pastatas, bet jau kitu, tinkamu epochai stiliumi. Taip ir valstybė. Valstybė, aišku, negali būti tokia pat po 100-300 metų. Bet gi valstybės tradicija, *valstybingumo principas* lieka. Gal ir juokinga buvo, kai Mussolini pretendavo susieti moderniąją Italiją su senovės Romos imperija - laiko tarpas jau per didelis, ir krašto žmonių kalba visiškai pasikeitusi. Tačiau Šventoji Vokiečių Tautybės Romos imperija buvo visiškai kitokia negu Bismarko sukurtąs Antrasis Reichas, ir pirmąją, Napoleono panaikintą 1806 m., nuo antrojo skyrė daugiau kaip pusšimtis metų; Weimaro respublika ir dabartinė Vakarų Vokietija iš pagrindų skiriasi nuo nacistinio Hitlerio Trečiojo Reicho, - o vis dėlto niekas nebandys ginčyti, kad tai yra ir buvo ta pati Vokietija! Argi čekai net leistų kelti klausimą, kad jų 1918 m. atstatytoji valstybė neturi ryšio su jų viduramžiais prarasta nepriklausoma valstybe? Nors airių

kilmingieji, jų vadovaujantis luomas, nuo XII amžiaus anglų pavergiamas, buvo visai sunaikintas, nors airių kalba buvo visai išnykusi, net valstiečių nebevertota, šiandien airiai didžiuojasi savo atstatyta valstybe ir ryšiais su tolima senove.

Atsisakyti nuo mūsų laikų nepriklausomos valstybės tęstinumo su Didžiąja Lietuvos Kunigaikštija nėra jokio pagrindo. Ir mūsų bajorija per visą XIX amžių nebuvo Lietuvos priešu, laikė save Lietuvos, ne Lenkijos piliečiais ir Lietuvos ateitimi rūpinosi, nors ir kalbėjo lenkiškai. Beje, juk ir Fridrichas II, sukales galingą Prūsiją, taip pat visi jo laiko Europos valdovai ir aristokratai kalbėjo savo tarpe ne krašto liaudies kalba, tik daugiausia prancūziškai... Taip pat ir Lietuvos savarankumo, nepriklausomumo atskirai nuo Lenkijos, idėja nebuvo visai mirusi. O už laisvę kovoti su okupantu stėjo griebdamas ginklą kiekvienos kartos Lietuvos jaunimas!

Atsisakydami nuo nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumo su Didžiąja Lietuvos Kunigaikštija, turėtume atsisakyti ir nuo visos mūsų ilgos ir turtingos praeities, atsidurti visiškų ubagų vietoje. Lygiai taip pat turėtume atsisakyti ir nuo būsimos atkursimos nepriklausomos Lietuvos...

V.Sruogienė

Literatūra:

- 1 W.Przyborowski, *Dzieje roku 1863* (Krakow, 1902), III t., 2 psl.
- 2 *Ten pat*, 6 psl.
- 3 *Ten pat*.
- 4 A. I. Liaskovskii, *Litva i Bieloruszija v vozstani 1863 g.* (Berlin, 1939), 6 psl.
- 5 *Ten pat*, 7 psl.
- 6 *Ten pat*, 65 psl.
- 7 *Ten pat*, 6 psl.
- 8 Jakub Gieysztor, *Pamiętniki*, 1913, II t., 48 psl.
- 9 W.Przyborowski, *ten pat*, 32 psl.
- 10 *Ten pat*, 44 psl.
- 11 L.Bičkauskas-Gentvila, *1863 metų sukilimas Lietuvoje* (Vilnius, 1958), 185 psl.